

The threat of information in the educational process as a pedagogical problem

Umida YOZIYEVA¹, Mohigul RADJABOVA²

Karshi State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2021

Received in revised form

15 September 2021

Accepted 20 October 2021

Available online

15 November 2021

Keywords:

Globalization,
information,
information space,
education system,
the process of education and
training,
threats,
personal informatization,
computerization,
Internet,
telephone,
disks,
computer games,
immunity,
research,
methodology.

ABSTRACT

This article reflects the pedagogical approaches of foreign and scientists of the Republic of Uzbekistan to eliminate the information threat. Its importance in the educational process is also considered.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp214-220>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Associate professor, Karshi State University. Karshi, Uzbekistan.

² Master's degree, Karshi State University. Karshi, Uzbekistan.

Ta'lim-tarbiya jarayonida axborotlar tahdidi – pedagogik muammo sifatida

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

Globallashtirish,
axborot,
axborot maydonlari,
ta'lim tizimi,
ta'lim-tarbiya jarayoni,
tahdid,
shaxs,
axborotlashtirish,
kompyuterlashtirish,
Internet,
telefon,
disklar,
kompyuter o'yinlari,
immunitet,
tadqiqot,
metodika.

Ushbu maqolada axborotlar tahdidini bartaraf etish bo'yicha chet el va respublikamiz olimlarining pedagogik yondashuvlari hamda ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati to'g'risida fikr yuritilgan.

Угроза информации в образовательном процессе как педагогическая проблема

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Глобализация,
информация,
информационное
пространство,
система образования,
процесс воспитания и
обучения,
угрозы,
информатизация
личности,
компьютеризация,
интернет,
телефон,
диски,
компьютерные игры,
иммунитет,
исследования,
методика.

В данной статье отражены педагогические подходы зарубежных и ученых Республики Узбекистан по устранению информационной угрозы. Также рассматривается ее значение в учебно-воспитательном процессе.

KIRISH

Globallashtirish jarayonlarining asosiy tendensiyalaridan biri axborot almashinuvi-ning intensivlashuvi, axborot maydonlari va makonlarining o'ziga xos mafkuraviy poligonlarga aylanib borishi bilan tavsiflanadi. Bu omil, ayniqsa, ta'lim tizimida muayyan xavf-xatarlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois axborotlarni zararsizlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki davlatning axborot xavfsizligini ta'minlash muammosi yuqorida ta'kidlaganimizdek, milliy xavfsizlikni ta'minlashning asosiy va ajralmas qismi

bo'lib, axborot himoyasi esa davlatning birlamchi masalalariga aylanmoqda. Axborot oqimi tezlik bilan tarqalayotgan hozirgi davrda insonlararo muloqot va axborot almashinuvida har bir inson uchun o'zga yurtlardagi voqea va hodisalar haqida ma'lumot olishda bu manbalarning o'rni beqiyosdir. Zero, faqat axborot manbalari orqaligina qisqa muddatlarda har qanday ma'lumotlar va yangiliklardan xabardor bo'lish mumkin. Hozirgi kunda axborot manbalarining turlari hamda inson hayotidagi o'rni kengayib bormoqda, natijada, bu ta'lim-tarbiya jarayoniga ijobiy ta'sir bilan birgalikda o'z tahdidini o'tkazmoqda. Bunday holat yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga bo'lgan e'tiborni va ma'suliyatni yanada oshirishni taqozo etadi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganlaridek: "Ma'rifatparvarlik biz uchun ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q, yo'qotmaydi ham. Aql-zakovatli, yuksak ma'naviyatli kishilarni tarbiyalay olsakgina, oldimizga qo'ygan maqsadlarga erisha olamiz, yurtimizda farovonlik va taraqqiyot qaror topadi. Agar shu muammoni yechmasak, barcha toat-ibodatlarimiz bir pul: taraqqiyot ham, kelajak ham, farovon hayot ham bo'lmaydi" [1].

ASOSIY QISM

Ma'lumki, zamonaviy jamiyat sifat jihatidan o'zgacha rivojlanish shakli axborotlashgan jamiyat yoki yanada keng ma'noda axborot sivilizatsiyasiga o'tish jarayonini boshdan kechirmoqda. Axborot tarqalishi tezligi va jarayonlarining keskin ortishi, xususan, axborotni shakllantirish va uni tarqatish texnologiyasining yaratilishi bilan ifodalanadi.

Inson bevosita tajriba, shaxsiy muloqot, shuningdek, turli-tuman axborot manbalari (kitoblar, radio, televideniye, jurnallar, gazetalar va belgi-ramz ko'rinishidagi boshqa manbalar) orqali zarur axborotga ega bo'ladi. Binobarin, ijtimoiy rivojlanish qonuniyati axborot manbalari, shu bilan birga, bevosita tajriba va shaxsiy muloqotdan olingan axborot ulushining keskin ortishi va ustunligi bilan belgilanadi.

Bizning ushbu fikrimiz tadqiqotchi olimlar G.V. Grachev, I.I. Melniklar tomonidan ham e'tirof etilgan: "Jamiytdagi ijtimoiy jarayonlarning murakkablashuvi va insonning kundalik turmushiga ijtimoiy o'zgarishlarning bevosita ta'siri uni ommaviy kommunikatsiya vositalari xabarlarini oqimiga yanada bog'liq qilib qo'yadi. Inson jamiytdagi ijtimoiy xatti-harakati va hayoti uchun zarur ba'zi ma'lumotlarni kundalik tajribasiga asoslangan holda oladi. Ijtimoiylashuvga ta'sir etuvchi ma'lumotlarni esa televideniya efirda uzatilayotgan va radioda berib boriladigan dasturlar hamda davriy nashrlardan olish mumkin [2].

Ko'pgina tadqiqotchilarning fikricha, inson va uning kundalik hayoti ommaviy kommunikatsiyaga bog'liq bo'lib, u o'ziga xos "ikkinchi voqelik" – "subyektiv voqelik"ni hosil qiladi, uning ta'siri obyektiv voqelikning ta'siri singari birmuncha muhimroqdir.

Buguni kunda O'zbekistonda yuz berayotgan tub ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar jamiyat axborot muhitining keskin sifat va miqdor jihatidan o'zgarishiga sabab bo'ldi. Bu hodisalar telekommunikatsiya vositalari hamda axborot texnologiyalari tizimlarining jadal rivojlanishi sharoitida yuz berib, bu jamiytdagi ijtimoiy boshqaruv sohasida axborot-telekommunikatsiya jarayonlari va turli darajadagi axborot omillari yig'indisini tayanch nuqtaga chiqaradi.

Murakkab tizimga ega axborot muhitida jarayonli tarkibiy qism uning dinamik va o'zgaruvchan qismi axborot-kommunikatsiya jarayonlari sifatida farqlanib, ular yakka tartibli, guruhli va ijtimoiy psixologiyaga (xususan, individual, guruh va omma ongiga) faol ta'sir etadi. Ushbu fikrimizning tasdig'i sifatida rus olimi G.V. Grachevning fikrini keltirib

o'tamiz: "Jamiyatning ma'naviy sohasi ma'lum darajada axborot muhitining bevosita ta'siriga uchrab, uning deformatsiyasi va destruktiv o'zgarishlari ruhiy-emotsional va ijtimoiy zo'riqish, buzilgan axloqiy me'yor va mezonlar, noto'g'ri ijtimoiy stereotip va yo'l-yo'riqlar, yolg'on mo'ljal va qadriyatlar shaklida, o'z navbatida, ijtimoiy, jumladan, siyosiy va iqtisodiy hayotning asosiy sohalaridagi jarayon va holatlarga ta'sir etadi" [3].

Hozirgi kunda mamlakatimizning zamonaviy pedagogik muhitida ustuvor milliy ta'lim loyihasi doirasida axborotlashtirish va kompyuterlashtirishni amalga oshirish vazifasi belgilangan.

Bugungi kunga kelib, yurtimizning barcha ta'lim muassasalari kompyuter bazasiga ega bo'lib, ular internet tarmog'iga chiqish imkoniyatiga egadir. Ta'kidlash joizki, o'quvchilarga axborot texnologiyalari bo'yicha ta'lim berish sohasida ma'lum tajriba to'plangan.

Shunday qilib, yuqoridagi fikrlarga ko'ra, mazkur vaziyatda pedagogika fanida axborot-kommunikatsion texnologiyalari bo'yicha nazariy asoslar ishlab chiqilganligini qayd etish mumkin. Ammo, shu bilan birga, zamonaviy o'quvchiga axborotlarga nisbatan tanqidiy fikr bilan yondashish yoki biror-bir xabarning yashirin ma'nosini tushunish, ongning ommaviy axborot vositalari tomonidan boshqarilishidan himoyalanishga o'rgatish metodikasi ishlab chiqilmagan.

G. Grachev, I. Melnik [2], G.G. Pochepsov [4], X. Domozetov [5], A.V. Sharikov [6] va boshqalarning axborot xavfsizligiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarida, axborotning insonga ta'siri turlicha yo'nalishga ega bo'lishi, shu jumladan, ma'lum maqsadlarga (masalan, siyosiy saylovlar, reklama, umummilliy, umuminsoniy qadriyatlarni o'zgartirish va hokazoga) erishish uchun axborot yordamida shaxsning ongi va ruhiyatiga ta'sir etish mumkinligi ko'rsatilgan.

So'nggi yillardagi ilmiy psixologik-pedagogik tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'rganilayotgan mavzu yo'nalishining muhimligiga qaramay, hozirgi kunda ushbu mavzudagi ilmiy va amaliy ishlarga oid manbalar yetishmaydi. Zero, N.I. Sattarova tomonidan bajarilgan tadqiqot ishida bolaning internet tarmog'ida ishlash xavfsizligiga e'tibor qaratishga urg'u beriladi [7]. Muallif pedagog, o'quvchilar va ota-onalar uchun bir qancha tavsiyalar berib o'tgan. Lekin tadqiqotda aynan ta'lim muassasasi hamda informatika darsida o'quvchilarning axborot xavfsizligiga e'tibor qaratilgan, xolos.

Sh.T. Xalilovanning "O'quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalashda ommaviy axborot vositalaridan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari" nomli dissertatsiya ishida o'quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalashda radioeshittirishlarning mohiyati, maqsadi va vazifalari, ulardan foydalanish tizimi hamda ularning pedagogik xususiyatlari ochib berilgan [8].

K.A. Farfiyeva tomonidan bajarilgan "Ommaviy axborot vositalari ta'sirida talabalarida ijtimoiy tasavvurlar shakllanishining o'ziga xosligi" tadqiqotida televideniyeining talaba yoshlar ongiga yetkaziluvchi ta'sirchan axborotning ular ijtimoiy tasavvurlari tizimi tarkibidagi ijtimoiy moslashuvlarda aks etishi muammosi tadqiq etilgan [9].

N.M. Dalimovanning "Kompyuter o'yinlariga tobe o'smirlarning psixik diagnostikasi va korreksiyasi xususiyatlari" nomli dissertatsiya tadqiqotida o'smirlarni ommalashgan kompyuter o'yinlariga tobelikdan himoya qilish borasida qator tavsiyalar ishlab chiqilgan [10].

Ushbu tadqiqot ishida hozirgi kundagi dolzarb muammolardan biri hisoblangan kompyuter o'yinlariga tobe o'smirlarning psixik diagnostikasi va korreksiyasi ko'rib chiqilgan. Ammo ushbu muammoga yondosh masalalardan biri bo'lgan axborot manbalarining axboriy tahdidi muammosi ochib berilmagan.

U.L. Yoziyevaning ilmiy ishida esa boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarni zararli axborotlar tahdididan himoya qilish texnologiyalari o'rganilgan [11].

Fikrimizcha, bolani samarali va to'laqonli rivojlantirish uchun ideal axborot muhitini yaratishning imkoni yo'q. "Bugungi kunda yoshlarimiz nafaqat o'quv dargohlarida, radio-televideniye, matbuot, internet kabi vositalar orqali ham rang-barang axborot va ma'lumotlarni olmoqda. Jahon axborot maydoni tobora kengayib borayotgan shunday bir sharoitda bolalarimizning ongini faqat o'rab-chirmab, uni o'qima, buni ko'rma, deb bir tomonlama tarbiya berish, ularning atrofini temir devor bilan o'rab olish, hech shubhasiz, zamonning talabiga ham, bizning maqsad-muddaomizga ham to'g'ri kelmaydi" [12-15].

Darhaqiqat, ushbu hayotiy fikrga ko'ra, o'quvchi ongini o'rab-chirmash, atrofini temir devor bilan o'rab olish mutlaqo noto'g'ridir. Balki yosh avlodda har qanday zararli axborotlarga qarshi tura olish va himoyalashni ko'nikmasini shakllantirish lozimdir [16-17].

Demak, yosh avlodni zararli axborot tahdidlaridan himoyalashni bugungi kunga kelib, dunyoda mavjud bo'lgan global muammolar qatoriga kiritishimiz mumkin ekan. Negaki, yuqorida ta'kidlanimizdek, hamon farzandlarimiz tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi turli tahdidlar va ularning salbiy oqibatlari mavjud ekan, axborotlar tahdidi global muammoligicha qolaveradi.

Biz ushbu muammoni tadqiq etar ekanmiz, o'quvchining jismoniy va ruhiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi zararli axborotlar qatoriga quyidagilarni kiritdik:

1. Internet, telefon, disklar orqali tarqalayotgan ommaviy madaniyat tahdidi.
2. Turli milliy va umummilliy ma'naviyatga zid bo'lgan g'oyalar tahdidi.
3. Kompyuter o'yinlari tahdidi.
4. Odam savdosi tahdidi.

5. Jangarilik, kashandalik, g'yohvandlikni targ'ib etuvchi filmlar tahdidi va boshqalar.

Yuqorida sanab o'tilgan salbiy omillar ta'siriga berilish bir qator sabablar natijasida ro'y berishi mumkin, bular:

1. O'quvchi faoliyatini maqsadli tashkil etilmaganligi.
2. O'quvchilarda zararli axborotlar haqida bilimlarning yetishmasligi.
3. Oila, ta'lim muassasasi va mahallalarda bolalarni zararli axborotlardan himoyalash chora-tadbirlarining ishlab chiqilmaganligi.

4. O'quvchida yuqoridagi salbiy omillarga nisbatan immunitet shakllantirilmaganligi va boshqalar.

Biz pedagoglar farzandlarimizni ushbu salbiy omillardan himoyalay olish uchun ular faoliyatini maqsadli tashkil etishimiz; oila, maktab, mahalla va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlikni samarali tashkil etishimiz; muntazam ularni matbuot, teatr, televideniye, radio, adabiyot va san'at, musiqa, sport yangiliklaridan xabardor etib borishimiz lozim bo'ladi.

Mazkur muammo yechimida biz diqqatimizni quyidagilarga qaratishni lozim deb bildik:

- o'quvchilarga zararli axborotlar va ularning turlari hamda shaxs dunyoqarashiga salbiy ta'sir doirasi haqida bilimlar berish;

- bugungi davr o'quvchisining qiziqish va istaklarini o'rganish, shunga muvofiq ular faoliyatini yo'naltirish ishlarini tashkil etish;

- zararli axborotlar ta'siriga tushib qolgan o'quvchilarning oila va mahallalaridagi mavjud holatni o'rganish orqali muammoning asl sababini ochib berish;

- o'quvchilarni zararli axborotlardan himoyalashda o'qituvchi va ota-onalarga pedagogik bilim berishning samarali shakllarini ishlab chiqishdan iborat.

Demak, ilmiy tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda zararli axborotlar tahdidi to'g'risidagi bilimlar, ruhiy va axloqiy-ma'naviy ta'siri oqibatlarini kamaytirish, unga qarshi tura olish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'lib, u bo'yicha modernizatsiyalashtirilgan tizimni yoki boshqacha aytadigan bo'lsak, pedagogik yo'naltirilgan jarayonni yaratish zarurati mavjud.

XULOSA

Yuqoridagi fikrlarga ko'ra, ushbu dolzarb muammoni hal etishning bir necha yo'llarini keltirish lozim:

1. Bolalarni zararli axborotdan himoyalash usuli sifatida OAVning barcha turlari faoliyatini qonunchilik orqali asoslash yo'li.

2. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quv dasturlariga mediata'lim kursini kiritish.

3. Barcha o'quv fanlari jarayonida o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni muntazam shakllantirib borish.

4. O'quvchilarni turli axboriy tahdidlarga qarshi tura olishga o'rgatish hamda g'oyaviy immunitetni shakllantirish.

Ommaviy axborot vositalarini huquqiy tartibga solmay, fuqarolar, ayniqsa, o'quvchilarda zararli axborotlar tahdidi, uni barataraf etish bo'yicha muammoni hal etish mushkul. Lekin buning uchun taklif etilayotgan axborotni baholash va tushunish zarur. Bunda ta'lim tizimi va oilaning o'rni ahamiyatlidir. Jumladan, maxsus fan sohasi – mediata'lim, ya'ni turli ommaviy axborot vositalari, birinchi navbatda, televideniye, radio, matbuot, internetning o'ziga xos tilini o'rganishga e'tibor qaratish, ya'ni taklif etilgan axborotga obyektiv baho bera olishga refleksiya, immunitet hosil qilish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Каримов И.А. (1997). Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Тошкент: Ўзбекистон, 326.

2. Грачев Г.В., & Мельник И.К. (1999). Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. РАН. Ин-т философии.

3. Грачев Г.В. (1998). Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. М.: изд-во РАГС, 125, 14.

4. Почепцов Г.Г. (2001). Информационные войны. Refl-buk.

5. Домозетов Х. (2000). Компьютеризация и проблемы здоровья, свободы и развития личности. Философская и социологическая мысль, (4), 93-99.

6. Шарилов А.В. (2000). Если сомневаешься, исключи. По поводу пропаганды насилия на телеэкране. Культура. – 2000. – 7 дек, 4.

7. Саттарова Н.И. (2000). Учитель информатики рекомендует. Компьютерные инструменты в образовании, (3-4).

8. Халилова Ш.Т. (2001). Ўқувчиларни ахлоқий-эстетик тарбиялашда оммавий ахборот воситаларидан фойдаланишнинг педагогик шарт-шароитлари (Ўзбекистон радиоси эшиттиришлари мисолида). Пед. фан. ном. дисс, 142 б.

9. Фарфиева К.А. (2005). Оммавий ахборот воситалари таъсирида талабаларда ижтимоий тасаввурлар шаклланишининг ўзига хослиги (Телевидения мисолида) Пси. фан. ном. дисс, 163 б.

10. Далимова Н.М. (2017). Компьютер ўйинларига тобеликнинг психологик коррекцияси. Современное образование (Узбекистан), (3).
11. Ёзиева У.Л. (2018). Таълим-тарбия жараёнида ўқувчиларни зарарли ахборотлар таъдидидан ҳимоя қилишнинг такомиллаштирилган технологияси (бошланғич таълим мисолида). Пед. фан. бўйича фалсафа доктори. дисс. 146 б.
12. Каримовнинг И. (2008). Юксак маънавият–енгилмас куч. Т.:“Маънавият.
13. Lutfullayevna Y.U. (2016). ABOUT THE EFFICIENCY OF STUDENT CENTERED LEARNING INFORMATION SECURITY BASED ON INTERDISCIPLINARY INTEGRATION. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 4(2).
14. Орипова Н.Х., & Ёзиева У.Л. (2016). Особенность педагогического процесса в воспитании у молодёжи общенациональных ценностей. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (2), 30-32.
15. Орипова Н.Х., & Келдиярова В.Б. (2018). Формирование образного мышления учеников начальных классов через интеграционное обучение. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (7), 43-45.
16. Khalilovna O.N., Axmatjanovna M.M., Kosimovich N.U., & Botirovna K.V. (2020). Main core and meaning of shaping professional faith. Journal of Critical Reviews, 7(2), 242-245.
17. Khalilovna O.N., Lutfullayevna B.L., Kosimovich N.U., & Yusupovna R.M. (2020). Historical studies in the pedagogical training and ways to improve vocational training. Journal of Critical Reviews, 7(3), 274-277.